

ВПЛИВ ДІЛОВИХ ЦИКЛІВ І КРИЗ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ І СТАЛИЙ РОЗВИТОК АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ

THE IMPACT OF BUSINESS CYCLES AND CRISES ON FUNCTIONING AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF AGRI-FOOD SPHERE OF THE REGION

У статті проаналізовано вплив ділових циклів і криз на функціонування і сталий розвиток агропродовольчої сфери регіону. Показано, що циклічні коливання є багатофакторним процесом, який поєднує дію різноманітних зовнішніх і внутрішніх чинників, що зумовлюють кризові явища та їх взаємозв'язок. Відзначено, що циклічність у агропродовольчій сфері визначається тим, що коливання обсягів виробництва обумовлюється дією двох чинників – природних циклічних коливань і впливом на результати виробництва сукупності економічних факторів. Зазначено, що суттєвою загрозою продовольчій безпеці регіону і держави в цілому є екологічні і соціально-демографічні кризи у агропродовольчій сфері. Зроблено висновок, що інтеграційні процеси і створення кластерних структур можуть згладжувати циклічні коливання і запобігати кризовим явищам у агропродовольчій сфері регіону.

Ключові слова: циклічність, криза, агропродовольча сфера, сталий розвиток, Південний регіон.

В статье проанализировано влияние деловых циклов и кризисов на функционирование и устойчивое развитие агропродовольственной сферы региона. Показано, что циклические колебания являются многофакторным процессом, который объединяет действие различных внешних и внутренних факторов, определяющих кризисные явления и их взаимосвязь. Отмечено, что цикличность в агропродовольственной сфере определяется тем, что колебания объемов производства обуславливаются действием двух факторов – природных циклических

колебаний и влиянием на результаты производства совокупности экономических факторов. Отмечено, что существенной угрозой продовольственной безопасности региона и государства в целом, являются экологические и социально-демографические кризисы в агропродовольственной сфере. Сделан вывод, что интеграционные процессы и создание кластерных структур могут сглаживать циклические колебания и предотвращать кризисные явления в агропродовольственной сфере региона.
Ключевые слова: цикличность, кризис, агропродовольственная сфера, устойчивое развитие, Южный регион.

The article analyzes the influence of business cycles and crises on functioning and sustainable development of the agri-food sphere of the region. It has been shown that cyclical fluctuations are a multifactorial process that combines the action of various external and internal factors determining the crisis and their relationship. It has been noted that the cyclic nature of agri-food is determined by the fact that fluctuations of production volumes are subject to two factors – natural cyclical fluctuations and impact on the production results of the set of economic factors. It has been noted that a significant threat to food security in the region and the state as a whole, are ecological and socio-demographic crises in the agri-food sphere. It is concluded that the integration processes and the creation of cluster structures can smooth out cyclical fluctuations and to prevent crises in the agri-food sphere of the region.

Key words: cyclicity, crisis, agri-food sphere, sustainable development, Southern region.

УДК 338.436.33–0.22.326.5:338.12(477)

Самофатова В.А.

к.е.н., доцент,
докторант кафедри економіки
промисловості
Одеська національна академія харчових
технологій

Постановка проблеми. Дослідження циклічності і кризових явищ в агропродовольчій сфері (АПС) на регіональному рівні є життєво важливим завданням, оскільки її сталий розвиток є атрибутом не тільки продовольчої, але і національної безпеки. Під сталим розвитком АПС нами мається на увазі спроможність суб'єктів господарювання безперервно і динамічно підтримувати раціональну пропорційність між факторами відтворення і необхідні темпи його гармонійного соціо-еколого-економічного розвитку. Вивчення закономірностей циклічного розвитку економіки дуже важливо для АПС, адже її функціонування і розвиток потребує інтеграції методів регулювання природних (біологічних) і економічних процесів в єдину методологію концепції управління складними системами. Економіка АПС також відчуває на собі значну залежність результатів виробництва від кліматичних змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні аспекти циклічних коливань і криз в економіці присвятили свої дослідження

наступні вчені: М. Туган-Барановський, М. Кондра-тьєв, Д. Шиян, Й. Шумпетер та багато інших. Проте, недостатньо вивченим є вплив циклічних коливань економіки на сталий розвиток АПС на регіональному рівні.

Постановка завдання. Метою дослідження є характеристика дослідження циклічних процесів та факторів впливу на них у АПС на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Циклічність є найважливішим фактором економічної динаміки розвитку. З точки зору законів діалектики, циклічність – це рух процесу за спіраллю, що характеризує її як прогресивну форму розвитку. Кожний цикл має свої фази (спад, рецесія, поживавлення, піднесення) і свою тривалість. Характеристики фаз неповторні у своїх конкретних показниках, вони є оригінальними як в історичному, так і в регіональному аспектах. На рівні держави основним індикатором циклічних коливань в економіці може виступати

динаміка ВВП країни, яка відображає зміни ринкової кон'юнктури та є найпростішим і зрозумілим показником для їх дослідження [1, с. 21]. Слід також зазначити, що циклічний характер економічного розвитку свідчить, що основні показники та параметри цього процесу мають хвильовий характер, який повторюється через певний час. Циклічні коливання є багатофакторним процесом, який поєднує дію різноманітних зовнішніх і внутрішніх чинників, що зумовлюють кризові явища та їх взаємозв'язок. Насправді окремі чинники зовнішнього середовища в той чи інший момент можуть бути досконаліші та ефективніші порівняно з певною прогресуючою системою. Остання в свою чергу, будучи певною мірою внутрішньо стабільною, в якийсь момент вичерпує свій потенціал і перестає прогресувати. Зокрема, Д. Шиян відзначає, що особливості вияву циклічності пов'язуються не тільки з довжиною циклу, але і з галуззю виробництва. Також він констатує, що аграрний цикл має дві фази: підвищеної і відносно пониженої врожайності, але характеризувати другу фазу, як таку, за якої виробники перебувають у стані кризи, немає достатніх підстав. [2, с. 45]. Отже, циклічність у АПС визначається тим, що коливання обсягів виробництва обумовлюється дією двох чинників – природних циклічних коливань і впливом на результати виробництва сукупності економічних факторів. При чому, багатьом секторам сільського господарства та відповідним сферам харчової промисловості притаманні сезонні коливання функціонування і розвитку.

Відмітною особливістю Південного регіону (Миколаївська, Одеська та Херсонська області) є надзвичайна родючість чорноземних степів та тривалий вегетативний період у рослинництві. Завдяки близькості моря історично створювалась можливість ефективно і дешево пов'язати цей зем-

леробський район з європейським ринком, потреби якого у збіжжі, вовні, тваринному жирі та інших сільськогосподарських продуктах стимулювали швидкий економічний розвиток Південної України. Тому цілком закономірно, що АПС займає особливу базову роль у економіці досліджуваного регіону. Водночас загалом нинішню ситуацію у АПС регіону поки що не можна віднести до сталої в частині стану системи управління, обсягів виробництва, ефективного використання виробничого потенціалу та соціальної сфери села. Циклічність і сталість розвитку не тільки мають вирішальне значення для формування закономірностей економічної динаміки, вони органічно поєднані між собою. Проблему *сталості економічного розвитку необхідно забезпечувати на основі вирішення сукупності проблем зростання виробництва, його циклічності, збереження навколишнього природного середовища, доступності природних ресурсів, розвитку соціальної сфери*. Орієнтація значної частки товаровиробників у АПС регіону на швидке отримання економічного ефекту від своєї діяльності, низький рівень контролю та відповідальності за неефективне використання земель та низка інших природно-ресурсних факторів на сьогоднішній день є суттєвою загрозою екологічної та продовольчої безпеки держави. Екологічна криза є результатом невирішеного протиріччя між практикою споживацького ставлення суспільства до природи. Складовими екологічної кризи є деградація сільськогосподарської ресурсної бази, знищення і невідновлення лісових насаджень, зникнення багатьох видів тварин та рослин, забруднення води та повітря. Протидіючими чинниками екологічних криз у АПС регіону мають бути екологічний моніторинг і контролінг з боку органів місцевого самоврядування територіальних громад.

Таблиця 1

Чисельність населення у Південному регіоні на 01.01.2007 р.*

Області	Чисельність наявного населення, осіб	У тому числі		Питома вага у загальній чисельності, %	
		міське	сільське	міського населення	сільського населення
Миколаївська	1211920	815420	396500	67,28	32,72
Одеська	2395550	1585400	810150	66,18	33,82
Херсонська	1117110	682050	435060	61,05	38,95

* Джерело: за даними Державної служби статистики України [3]

Таблиця 2

Чисельність населення у Південному регіоні на 01.01.2016 р.*

Області	Чисельність наявного населення, осіб	У тому числі		Питома вага у загальній чисельності, %	
		міське	сільське	міського населення	сільського населення
Миколаївська	1158207	790634	367573	68,26	31,74
Одеська	2390289	1597346	792943	66,83	33,17
Херсонська	1062356	650474	411882	61,23	38,77

* Джерело: за даними Державної служби статистики України [3]

Таблиця 3

Посівні площі за видами сільськогосподарських культур, тис. га

Роки	Зернові та зернобобові культури	Цукрові буряки	Соняшник	Льон-довгунець	Соя	Ріпак
1990	14583,4	1607,2	1635,9	172,5	92,6	89,7
2010	11280,3	458,7	3667,3	1,3	1032,2	864,4
2015*	14738,4	237,4	5104,6	2,0	2158,1	682,4

Джерело: за даними Державної служби статистики України [5]

*За 2015 р. дані наведено без АР Крим та частини зони АТО

Наслідком економічної і екологічної кризи у АПС регіону є соціально-демографічна криза. Аналіз демографічної ситуації, що склалася в Південному регіоні (табл. 1 і табл. 2), дає підстави стверджувати про скорочення чисельності населення, зокрема, сільського.

Соціально-демографічна криза у свою чергу створює підґрунтя для технологічних і інноваційних криз. Отже, зміни, які виникають у зовнішньому середовищі, потребують адекватного і швидкого реагування у АПС регіону. Кінцева продукція АПС Південного регіону представлена різноманітними сільськогосподарськими і продовольчими товарами. Однак, окремі суб'єкти господарювання АПС керуються власними інтересами, така не координованість у діях заважає отриманню загального кінцевого результату – прибутку та забезпечення їх сталого розвитку. Тому в сучасних умовах, з метою регулювання циклічних коливань і запобігання кризових явищ у АПС, є створення кластерних структур. Кластери, тобто розташовані у безпосередній близькості кінцеві виробники, постачальники, постачальники послуг, дослідницькі лабораторії, навчальні заклади та інші установи у АПС, є важливими рушійними факторами розвитку регіональної економіки. Адже географічна близькість відповідних економічних видів діяльності дає можливість для досягнення більш високого рівня ефективності виробництва, впровадження інновацій та забезпечення сталого розвитку.

Перспектива інтеграційних процесів у АПС виступає також вагомою ланкою нової економічної системи, стабілізуючи кон'юнктуру ринку сільськогосподарської і харчової продукції. Зокрема, сільськогосподарський, продовольчий оптово-роздрібний ринок «Початок» (м. Одеса) налагодив систему роботи безпосередньо з виробниками сільськогосподарської та м'ясо-молочної продукції, минаючи посередників. Завдяки його створенню, виробники агропродовольчої продукції отримали постійний зручний майданчик для прямого виходу на безпосередніх споживачів своєї продукції. Виробники мають можливість самостійно встановлювати гнучкі ціни на свою продукцію. Споживачі мають можливість придбати продукцію за найпривабливішими цінами. [4].

Сталий розвиток АПС регіону визначається сталістю функціонування її галузей. Одним з головних економічних чинників, які визначають особливості циклічних коливань в АПС регіону, є ринкова кон'юнктура. Ринкова кон'юнктура характеризується співвідношенням між наявними на ринку товарами, послугами та потребою у них. Якщо попит перевищує виробництво, створюються стимули для розвитку виробництва. У протилежному випадку з'являється необхідність у скороченні виробництва. Від неї прямо залежать обсяги та спеціалізація виробництва, ціноутворення тощо. Стійкий попит на сільськогосподарську продукцію на внутрішніх та міжнародних ринках зумовлює підвищення рівня її виробництва. Так високий попит на пшеницю, кукурудзу, соняшник, сою та ріпак спричинили вагоме збільшення рівня їх виробництва. Низький попит на виробництво цукрових буряків, льону, навпаки, значною мірою зумовив зменшення їх виробництва. (таблиця 3).

Аграрна і харчова ланка АПС взаємопов'язані і чинять взаємовплив одна на одну, відповідно і циклічні процеси у них корелюють. Тому відповідна зміна структури сільськогосподарського виробництва впливає на потужності переробки.

Висновки з проведеного дослідження. Метою подальшого розвитку АПС регіону є формування ефективного, конкурентоспроможного, сталого і екологічно безпечного агропромислового виробництва. Аналіз циклічної поведінки є важливим інструментом дослідження ринку агропродовольчої продукції регіону. Отже, удосконалюючи регуляторну політику для забезпечення сталого розвитку АПС Південного регіону, необхідно враховувати наявність у короткостроковому періоді циклічних коливань обсягів пропозиції продовольчих ресурсів, які визначаються головним чином виробничими циклами в сільському господарстві, а не ціновими факторами. У випадку низьких збутових цін на вказану продукцію сільськогосподарські товаровиробники будуть нести втрату доходів, що у довгостроковому періоді призведе до скорочення обсягів виробництва відповідної агропродовольчої продукції у регіоні. Тому важливо здійснювати постійний моніторинг циклічних коливань та впроваджувати заходи, що стабілізують економічні процеси.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Грінченко Р.В. Застосування інструментарію аналізу Фур'є до дослідження циклічних коливань / Р.В. Грінченко // Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Економіка». – 2017. – Вип. 1 (49). Том 1 – С. 20–25.
2. Шиян Д.В. Аграрні цикли: історія, методологія, практика / Д.В. Шиян // Економіка АПК. – 2013. – № 2 – С. 43–48.
3. Чисельність наявного населення

України. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://database.ukrcensus.gov.ua/Pxweb2007/ukr/publ_new1/2016/zb_nas_15.pdf

4. Офіційний сайт ринку «Початок» [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.pochatok.od.ua>

5. Рослинництво України. Матеріали Державної служби статистики України. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

REFERENCES:

1. Hrinchenko R. V. Zastosuvannia instrumentarii analizu Furie do doslidzhennia tsyklichnykh kolyvan / R. V. Hrinchenko // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu, seriiia «Ekonomika». – 2017. – Vyp. 1 (49). Tom 1 – S. 20-25.
2. Shyian D. V. Ahrarni tsykly: istoriia, metodolohiia, praktyka / D. V. Shyian // Ekonomika APK. – 2013. – #2 – S. 43-48.

3. Chyselnist naiavnoho naseleattia Ukrainy. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: http://database.ukrcensus.gov.ua/Pxweb2007/ukr/publ_new1/2016/zb_nas_15.pdf

4. Ofitsiinyi sait rynku «Pochatok» [Elektronnyi resurs] – rezhym dostupu: <http://www.pochatok.od.ua>

5. Roslynnytstvo Ukrainy. Materialy Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>